

НАУЧНО ДРУШТВО ЗА НЕГОВАЊЕ
И ПРОУЧАВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА
БЕОГРАД

СТУДИЈЕ СРПСКЕ И СЛОВЕНСКЕ
Серија I, год. XX

КАТЕДРЕ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИКШИЋ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БАЊА ЛУКА

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИСТОЧНО САРАЈЕВО

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НОВИ САД

ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ
КРАГУЈЕВАЦ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИШ

СРПСКИ ЈЕЗИК

XX

Београд, 2015.

811.163.41'367.625
821.163.41.08-3 Ћопић Б.

СРЕТО З. ТАНАСИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 20.10.2014.
Прихваћен: 24.12.2014.

О ДИЈАЛОГУ У ПРОЗИ БРАНКА ЋОПИЋА:
ГЛАГОЛИ У УВОДНИМ КОНСТРУКЦИЈАМА**

У раду се говори о представљању туђег говора у прози Бранка Ћопића по моделу директног говора. Посебно се разматрају глаголи у предикатском језгру уводних конструкција. Иако је основна служба ових уводних конструкција да идентификују говорника чији говор оне уводе, оне често имају и функцију карактеризације књижевних ликова, а најчешће се јављају глаголи који имају наглашену експресивну вриједност.

Кључне речи: директни говор, уводне конструкције, глаголи, семантичке класе глагола

Бранко Ћопић се већ за живота уврстио међу српске књижевне класике двадесетог вијека. Популарност је код читалаца стекао рано и она га је пратила до краја живота, а и данас није мања. Књижевна критика је давала о њему суд по мјери одређеног времена и по мјери својих могућности. Међутим, већ давно је оцијењена и његова несвакидашња заслуга у изграђивању српског језика, и то са највишег мјеста. Наиме, Александар Белић, пишући пригодни текст у новопокренутом часопису Јована Вуковића *Питања савременог књижевног језика* у Сарајеву 1949. године, није пропустио прилику да не укаже на значај

* Sreto.Tanasic@isj.sanu.ac.rs

** Рад је настао у оквиру пројекта 178021 – *Опис и стандардизација савременог српског језика*, који се реализује у Институту за српски језик САНУ, а финансира га Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

праћења и проучавања језика добрих писаца који не прекидају везу с народним језиком, гдје даје лијепу оцјену и Бранку Ћопићу: „Јер и поред тога што нам је Босна и Херцеговина дала, нарочито у последње време, толико изванредних писаца, да поменем од многих само Ива Андрића, који је ушао међу класике наше, и младога Бранка Ћопића, који својом плодношћу готово премаша све данашње књижевнике,— ми још нисмо ушли у тајне босанских говора који чувају у себи одговор на многа загонетна питања и досадашњег развитка нашега језика и данашњег његова стања. [...] Сетимо се живописног Кочићевог језика, Шантићеве поезије, концизности Андрићеве прозе, поетичности Ћопићева језика. Колико у њих има свежине, непосредног осећања народних језичких особина!“ (Белић 1999: 676–78).

Добро је запазио Александар Белић да се једна од тајни Ћопићева успјеха налази у његовој живој вези са народном традицијом и народним језиком. Урођен у народну традицију и језик завичајни, Ћопић је добијао подстицај за стваралачки приступ завичају, он је провео свој животни и стваралачки вијек између тога свог свијета дјетињства, дјечијих радости, несташлука и туге, уточишта у топлом крилу доброг дједа Раде и свијета који се рађа и стално мијења, као што нам и сам свједочи: „Стојим тако у обасјаној ноћи, пред хладњикавим неземаљским видиком какви се јављају само у сну, помало је и страшно и тужно. [...] Даље се или не може или се не иде, ако већ путник није будала и 'вантазија', што би казао мој дјед, предобри душевни старац чија ме љубав грије и овдје, на овој опасној граници гдје се кида са земљом и тврдим свакодневним животом. ... И како тада, тако и до данашњег дана: стојим распет између смирене дједове ватрице, која постојано горуцка у тамној долини, и страшног бљештавог мјесечевог пожара, хладног и невјерног, који расте над хоризонтом и силовито вуче у непознато“ (Б. Ћопић, *Башта сљезове боје. Поход на мјесецу*).

И Ћопићеве јунаци су создавани и према јунацима из народне традиције, а зна се да је он стајао добро с том традицијом: читао је у дјетињству старијим народне јуначке пјесме, знао је за хајдуке и Пецијине устанике, а по Крајини су крстарили и солунци. Нису ни његови књижевни јунаци могли бити без црта тих јунака из народне традиције, и старије и новије прошлости. Ћопић нам открива многа њихова јунаштва из прошлости, а нека су везана и за вријеме у коме они живе. Понекад се бојеви воде међу њима и ријечима. А карактеристика Ћопићевих прозних дјела, посебно ових о којим ће бити ријечи у овоме раду, јесте да он својим јунацима дазвољава да изобилно говоре! Тако кроз дијалоге можемо упознати многе стране Ћопићевих јунака. Дијалог у књижевном дјелу представља уношење туђег говора у пишчев дискурс. Тај поступак се на синтаксичком плану може чинити на два основна начина: у виду директног или индиректног говора. Најчешће се туђи говор уводи у ауторов преко посебних конструкција, уводних конструкција (Васиљева 1972; Танасић

1987) или ремарки (Хаџиефендић 1986), односно дидасклаија (Ковачевић 2012). О начину уклапања туђег говора у пишећев преко ових конструкција у директном и индиректном говору говори се понешто и у граматицама, а писано је и у посебним радовима (Васиљева 1972; 1975; 1985, Танасић 1987; 2009; Хаџиефендић 1987, Московљевић 1996, Ковачевић 2011 – са посебним освртом на стилске ефекте појединих видова индиректног говора, као и Ковачевић 2012; оба се овдје наводе према Ковачевић 2013).

У језицима се кроз историју усавршавао начин преношења туђег говора, обавјештава нас М. Бахтин (Бахтин 1980). Он, такође, истиче да се у представљању туђег говора по моделу директног говора сазнаје и шта говоре учесници дијалога и *како* говоре (Бахтин 1980: 133 и даље). Преношење туђег говора је намијењено трећем лицу, које директно не прима тај говор (130). Зато писац има задатак да трећем лицу што вјерније представи туђи говор.

Овдје бих само, у виду напомене, рекао да појам преношења туђег говора као директног говора не треба мијешати с појмом дијалогске цитирације. То је случај кад један сабесједник користи реплику или дио реплике свога сабесједника (Арутјунова 1986: 50). На примјер:

– Запрећемо увече ватру, па се све до дана нађе жара, а баш ако се угаси, тркнемо у комшилук и донесемо *угарак*.

– Хм, угарак. И ти би сад угарком под ме... медресу, а? (Башта, 140).

Док дјед прича, он ти га истом зачуђено прекине:

– Откуд лисица црвена кад је *жута*!

– Хм, *жута*? – бечи се дјед. – Жут је твој нос (Башта, 14).

„Реплика говорајућег обраћа се к нему и против него. Цитација –это комуникативный бумеранг. Она представляет собой компонент вербальной реакции на высказывание говорящего. [...] Цитација изражава реакцију на реплику говорајућег, и она прямо связана с диалогическими (можно было бы сказать «прагматическими» модальностями – согласиём и несогласиём (унисоном и диссонансом), а также с различной диалогической тактикой“ (Арутјунова: 50). Овакву појаву туђег говора у наставку рада остављамо за посебан рад.

Туђи говор у форми директног говора може се у књижевном дјелу преносити на два начина: без учешћа приповједача, а уз означавање графичким знацима да је ријеч о директном говору или уз учешће приповједача, који својим ауторским текстом уклапа директни говор у књижевно дјело, помоћу уводних конструкција¹. Туђи говор као директни говор се помоћу уводних конструкција преноси на више начина. Најчешће је то на један од три слѣдећа начина: уводне конструкције се јављају а) испред директног говора, препро-

¹ Термин уводне конструкције користим (Танасић 1987 и Танасић 2009) према руској литератури, где је доста писано о начину представљања туђег говора.

зиција, б) иза директног говора, постпозиција, или в) уводна конструкција је уклопљена у директни говор, интерпозиција. Међутим, код нас се углавном превиђа и четврта могућност: да се управни говор нађе у интерпозицији, тј. да се уводна конструкција нађе испред и иза директног говора. На такву могућност скренута је пажња у раду Танасић 2009, а посебан чланак томе посветила је Васиљева 1972, именујући је као препозитивно-постпозитивна уводна конструкција. Она износи оцјену да се у руском језику такође ријетко јавља – свега један посто случајева директног говора са уводним конструкцијама припада овом типу². Овдје ћемо, у недостатку таквих конструкција у прикупљеној грађи, показати како такав модел изгледа преформулацијом другог модела: 1) – Ово му је први пут – утаче се стриц Ницо с наглашеним призвуком самилости (Башта, 93) : Стриц Ницо се утаче: – Ово му је први пут – с наглашеним призвуком самилости; 2) – Ни дијете ми на миру не оставише – прожвака дјед, старачки потиштен и немоћан, па спорим кораком одбаврља у свој собичак (Башта, 94) : Дјед прожвака, старачки потиштен и немоћан: – Ни дијете ми на миру не оставише – па спорим кораком одабаврља у свој собичак. Васиљева је управо показала да постоје два основна типа: овог модела уводних конструкција: уводна конструкција има једно глаголско језгро (1) или уводна конструкција има два глаголска језгра (2) (Васиљева 1972: 257). Иако су ријетке, и ове конструкције се на различите начине конструишу, о чему се говори у поменутом раду. То би било интересантно детаљније описати и у српском језику. По нашем мишљењу, више информација о томе како се преноси туђи говор пружа модел његовог укључивања у пишчев говор уз помоћ уводних конструкција од модела без уводних конструкција. У овоме раду ће се и говорити о дијалогу који се укључује у пишчев дискурс преко уводних конструкција, и то првенствено са становишта избора глагола у тим конструкцијама. Српски језик је у том погледу интересантан зато што се у уводним конструкцијама јављају различите класе глагола; избор одговарајућег глагола служи да се подробије представи туђи говор, да се каже нешто о томе како јунак казује нешто³.

Код Бранка Ћопића има примјера да се туђи говор у форми директног говора преноси и без уводних конструкција, у појединим изолованим случајевима, али и у дијалогу јунака. Тако је у сљедећим примјерима.

[1]

1. – А оне друге двије иза њих, видиш ли, то су твоје комшинице, кућа до куће.

Ваљда и њих познајеш?

– Како нећу знати! Неки дан су нам донијеле пуну торбу шљива.

² То је, по овоме аутору, и разлог што је она најмање изучена у руској литератури о представљању директног говора (Васиљева 1972: 256).

³ У западним језицима, енглеском и француском, нпр., нису могући глаголи емоционалних стања у уводним конструкцијама, као у српском: при преводу они се замјењују глаголима говорења (Московљевић 1996: 152–154).

- Па јеси ли их легитимисао, право кажи?
– А шта да их легитимишем кад нијесу пролазиле иза рампе. Биле су само код наше колибе (Башта, 178).
2. Момче буљи у боцу као у чудо и бубоњи:
– Ама, брате, ја никад нијесам кресо шибице, не умијем ја то.
– Нијеси кресо шибице? Па пушиш ли?
– Јок, брате.
– А како си ложио ватру код куће, бог те у шуму окренуо?
– Запрећемо увече ватру, па се све до дана нађе жара, а баш ако се и угаси, тркнемо у комшилук и донесемо угарак.
– Хм, угарак. И ти би сад с угарком ... (Башта, 140).
3. – А ти, језичко, нек те још једном чујем да блејиш какав је ко, па ћу ти ја показати. Вук је зелен, хех! Шта те се то тиче какав је вук.
– Па кад ме је она питала.
– Питала те, хм! Имао си да ћутиш, па квит (Башта, 15).

Вођење дијалога на овакав начин, без уводних конструкција преко којих нам приповједач понешто више говори о том дијалогу и јунацима који га воде, није честа појава, а тако је и код Ђопића. И овај дијалог се уклапа у приповиједане често уз помоћ уводних конструкција испред прве реплике (2), а исто тако може да се заврши уводном конструкцијом. Кад је дијалог већи, зна писац и у току дијалога уз неку реплику додати и своју уводну конструкцију.

Ипак, у анализираним Ђопићевим дјелима знатно чешће се директни говор уклапа у приповједачев дискурс уз помоћ уводних конструкција. Оно што карактерише ове конструкције у Ђопићевој прози јесте необична разноврсност глагола које се јављају у центру тих конструкција⁴. Овдје се неће детаљно представити та разноврсност: говриће се готово искључиво о оним случајевима гдје се преко уводних конструкција, и глагола у њиховом предикату, говори нешто више о томе туђем говору, односно о лицу које га изговара.

Као што смо напоменули, у уводним конструкцијама јављају се глаголи говорења. Такве случајеве илуструју сљедећи примјери.

[2]

1. – Одакле је да је, ваља то што прије ликвидирати – мирно му *каже* командант бригаде. – Зато смо те и звали (Башта, 137).
2. – Куме перајице, јесмо ли оно ми? – *пита* усукан тршав борац, још дјечак, и показује испруженом руком према хоризонту (Башта, 140).
3. – Какав си, ти би још и кренуо – већ смиреније *каже* интендант. – Никада човјек не зна шалиш ли се (Башта, 152).
4. – Тако ти је, куме – озбиљно *каже* Пантелија. – Дешава се тако некима, пропусти сељака без легитимације, а кад тамо, преобучен бандит (Башта, 177).
5. – Не зна – увјерљиво *рече* коњокрадица. – Ја сам их седморо досад отхранио, то ти мене питај (Башта, 182).

⁴ То је својствено и за приповијетке старијег крајишког приповједача – Петра Кочића. У једном раду нешто детаљније, мада свакако не и сасвим исцрпно, показао сам ту разноврсност у Кочићевој прози – Танасић 2009.

6. – Чекај најпре да добијеш своју порцију па онда иди куд хоћеш! – љутито *рече* учитељица (У кланцу, 260).

7. – Ово су ми помагачи и моји ђаци. Ја их учим које су траве љековите, а они ми помажу у брању и ношењу – весело *рече* старица (У кланцу, 279).

8. – А од кога то бјежиш, брате? – меко *припутита* дјед, рачунајући да овоме веселом тркачу, по свој прилици, мањка која даска у глави, па га је зато праведни бог обдарио брзим ногама (Башта, 50).

9. – А ја ћу причати чобанима како ти је Веја отела гаће – најзад *проговорих* и ја. Ихах, отела му цура гаће! (У кланцу)

10. – Ја не видим ништа – *каже* Икета и глупо буљи у мене као да сам ја ваздух (У кланцу, 261).

11. – Како је теби име? – *пита* ме учитељица и боде ме изблиза великим сивим очима (У кланцу, 219).

12. – Чујем – *шанућем* ја замишљајући некакво огромно чудовиште без лица како плови низ долину у тамном огртачу од облака и туге (Башта, 99).

Преко глагола говорења приповједач нам говори понешто и о томе како јунаци саопштавају своје реплике. То се види и на основу чињенице да се уз већину ових глагола (2–8) јавља нека прилошка одредба помоћу које се карактерише говор јунака. Овдје не бисмо уводили у разматрање и глаголске облике у којим се јављају ови глаголи, а и они свакако доприносе представљању туђег говора.

Ипак ови и њима слични глаголи говорења и нису најчешћи у анализираним Ђопићевим дјелима. Чешће се јављају глаголи говорења чија је семантика сложенија: уз то што припадају класи глагола говорења они носе још података о томе како јунак говори. Навешћемо један број примјера са таквим глаголима.

[3]

1. – Притрпи се, притрпи – *чантра* за себе стриц Ницо и попријeko загледа каквог намјерника [...] (Башта, 64).

2. – Ех, заштитник! – *прогунђа* озлојеђени Сава (Башта, 74).

3. – Де, ти, де, куд си попушио свето писмо, туд и славу опорочаваш! – *продундури* Ђуја себи у њедра и оде да намири прасад (Башта, 78).

4. – Ех, зар још нијеси заглавио у бихаћкој „Кули“? – *грокнуо* би кум Рожалика (Башта, 112).

5. – Де, ти, де, широња! – весело је *кријештао* Цуго (Башта, 112).

6. – Аха, добро што си ми то помену! – *гракну* Рожлика (Башта, 116).

7. – Немој ни ти, Раде, бити баш тако гиздав, још је то држећа женска – пријекорно *гркуће* стражар Весо Кукољ [...] (Башта, 120).

8. – Видим, видим – помирено *мрмља* командант (Башта, 139).

9. – Сигурно крајишници! – весело *крекеће* његов пратилац дојучерашњи ђак средње трговачке школе, родом од Краљева (Башта, 158).

10. – Нек је, вала, и мој ћаћа – *брунда* Илија (Башта, 160).

11. – Ехе, и треба му тако кад се с беспосленицима бави – *какоће* придошлица (Башта, 65).

12. – Ха, нек само опроба! – *грмну* Дундарије (У кланцу).

13. – Ајој, пуштај, предајем се! – *заурла* брзоноги пењач, али му ништа није помагало (У кланцу, 300).

14. – Хе-хе, ипак нас чека стара парипина – *раколи се* Петрак (Башта, 31).

15. – Гле, он још мене и кори – *гунђа* дјед и прелази на своју муку (Башта, 57).

16. – О-о, то није добро – *гуди* потиштен Сава, а баш му ништа паметно не пада на ум (Башта, 58).

У овим примјерима глаголи уводних конструкција говоре о томе како неки јунак изговара своју реплику; уколико је ријеч о дијалогу, преко тога се стиче информација и о томе како он реагује на оно што је рекао његов саговорник. Јасно је да се ту не ради само о томе да уводне конструкције служе као модел уклапања директног говора, туђег говора, у приповједачев дискурс. Оне су ту, понајвише, зато да нам приповједач представи на који начин друго лице, његов јунак, изговара своју реплику. Видимо да се овдје бирају глаголи који ће окарактерисати јунаке. Сви глаголи служе да укажу на комичну страну јунака који изговарају поједине реплике. Неки од тих глагола узети су из репертоара којим се именује јављање појединих животиња – домаћих или шумских. Све оне су ту дате да нам дочарају смијешно понашање говорника у вријеме говора. Ту су и неки глаголи који нису те врсте, а који опет укажу на начин како се који говорник оглашава: *мрмља*, *прогунђа*, *чантра*, па *продундури*. Овај посљедњи мало ко је чуо изван Ћопићевих прича или изван завичаја његових јунака, али мало коме је ту нешто остало нејасно.

Поред ових глагола, који ипак иду у класу глагола говорења, у овим Ћопићевим дјелима јавља се велики број глагола који реферишу о неким психолошким реакцијама или стањима говорника. Такав случај је у сљедећим примјерима.

[4]

1. – А шта ли њему треба мој Вилсон, убило га кантарско јаје? – *зачуди се* Лазо (Башта, 78).

2. – За жандара? – *одјекну* из дједа као из празне каце (Башта, 91).

3. – Па шта ћемо сад? – *оте се* неком од укућана (Башта, 98).

4. – Војске покупиле, а? – *саучеснички уздахну* интендант [...] (Башта, 124).

5. – А шта ти је то медреса? – *зину* Микан (Башта, 138).

6. – Ма зар ти не спаваш, дијете? – *чуди се* пушач (Башта, 142).

7. – Оно су наши несрећници – *прену се* водник из чијег су вода били бјегунци (Башта, 143).

8. – Како то? – *забезекну се* чича, више радознао него љут (Башта, 160).

9. – Ух, јадна му мајка! – *хукну* онај сељак (У кланцу, 216).

10. – Ето ти га на! – *простодушну зину* дјед (Башта, 23).

11. – Шта би могло бити? – *чуди се* Сава (Башта, 58).

Овим се не каже да се и у претходним случајевима, преко глагола говорења не говори ништа о реакцијама јунака којим припада директни говор.

Има у овим Ћопићевим дјелима и другачијих глагола у центру уводних конструкција. Посебно се чине занимљивим глаголи који говоре о реаговању јунака које прати њихов директни говор, а које се, реаговање, исказује у њиховим очима. Такви случајеви се илуструју сљедећим примјерима.

[5]

1. – Аха, види ти! – *ждракнуше* очима оба слушаоца (Башта, 74).
2. – Ето ти га враже – *избечи* се Микан. – А гдје му је то? Како оно рече ... мандера ... (Башта, 138).
3. – Ово нас канда напипаше, гребем им никољданску варицу! – *исколаци се* Марко (Башта, 174).
4. – А шта је сад то? – *избечи* се дјед (У кланцу, 262).
5. – Хм, жута? – *бечи се* дјед. – Жут је твој нос (Башта, 14).
6. – Код појате? – *избечи се* дјед (Башта, 44).
7. – Шта ће ти то? – *сумњичаво се испријечи* дјед (Башта, 46).

Дакле, и у овом примјерима уводне конструкције служе да се туђи говор укључи у пищеве говор. Та функција је овдје, међутим, још више потиснута у други план избором глагола који образују ове конструкције. Овдје се још више истиче реакција оних ликова у дјелу којима тај говор припада. У њиховим очима се изражава њихова реакција на неку ситуацију, на коју својим погледом реагују или на говор другог јунака. И овдје се на основу уводних конструкција види како јунаци којим припада директни говор реагују, а, како рекосмо, то се показује описом њихова погледа. Глаголи којим се тај поглед представља имају наглашену експресивну компоненту. У датом контексту они доприносе хуморном представљању јунака којим припада директни говор.

Речено се укратко може свести на сљедеће. Бранко Ћопић у својим дјелима *Башта сљезове боје* и *Глава у кланцу ноге на вранцу* често даје својим ликовима да говоре и на тај начин се представљају. Један од класичних начина представљања туђег говора јесте и помоћу његовог уклапања преко ауторских уводних конструкција. У овим дјелима те конструкције немају само функцију модела за омогућавање тога уклапања; оне још више служе за пищеву карактеризацију јунака и њихове ријечи. То се јасно види и на основу избора глаголске лексике у центру тих конструкција. Најчешће су то глаголи говорења са усложњеном семантиком, који нам говоре и то како јунаци говоре, а преко тога и како реагују на неку конкретну ситуацију или на ријечи другог учесника у дијалогу. Ти глаголи спадају у експресивну лексику. У овим конструкцијама јављају се и глаголи из класе глагола визуелне перцепције, који говоре о погледу јунака док говоре. И у том њиховом погледу се види њихова реакција, њихов однос према некоме, нечијој ријечи или према некој ситуацији. Сви ови глаголи, као и глаголи неких других класа који овдје нису навођени, готово редовно служе Бранку Ћопићу у остваривању хумора, хуморних ликова и атмосфере у којој се крећу и разговарају његови јунаци.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Арутјунова 1986:** Арутјунова Н. Д., *Диалогическая цитация (К проблеме чужой речи)*, Вопросы языкознания 1986/1, Москва, 50–64.
- Бахтин 1980:** Михаил Бахтин, *Марксизам и филозофија језика*, Нолит, Београд.
- Белић 1999:** Александар Белић, *Поводом покретања овог часописа*, Питања савременог књижевног језика I/1, Сарајево, 1949, 6–8; Овдје: Изабрана дела Александра Белића, тринаести том: *О различитим питањима савременог језика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, 676–678.
- Васиљева 1972:** Е.П. Васиљева, *Препозитивно-постпозитивни ввод прамой речи в русском языке*, Slavica slovaca 7/3, Братислава, 256–268.
- Васиљева 1975:** Е.П. Васиљева, *Лексичко-стилистическая характеристика ядра ввода конструкций с прямой речи*, Slavica slovaca 10, Братислава, 251–266.
- Васиљева 1985:** Е.П. Васиљева, *Лексико-семантическая характеристика глагольного ядра ввода конструкций с косвенной речью в словацком языке в сопоставлении с русским языком*, Slavica slovaca 20/3, Братислава, 236–255.
- Ковачевић 2011:** Милош Ковачевић, *Типови говора у Причањима Вука Дојчевића*, Годишњак за српски језик и књижевност XXIV, бр. 11, Филозофски факултет у Нишу, 27–37.
- Ковачевић 2012:** *О терминсистему туђег говора*, Српски језик XVII, Београд, 13–38.
- Ковачевић 2013:** Милош Ковачевић, *Лингвистика као србистика*, Филозофски факултет, Пале.
- Московљевић 1997:** Јасмина Московљевић, *Структурни односи у реченицама са директним говором и класе глагола уз које се јавља*, Српски језик 1/11–12, Београд, 444–455.
- Танасић 1987:** Срето Танасић, *О дијалогу у књижевноумјетничком стилу*, Књижевни језик 16/3–4, Сарајево, 251–257.
- Танасић 2009:** Срето Танасић, *Међуоднос тишевог језика и језика јунака у дијалогском дискурсу Кочићевих приповједака*, Петар Кочић данас, АНУРС, Бања Лука, 443–461.
- Хациефендић 1987:** *Глаголи говорења у ауторским ремаркама и управни говор*, Књижевни језик 17/3–4, Сарајево, 172–180.

ON THE DIALOGUE IN BRANKO ČOPIĆ'S PROSE:
VERBS IN INTRODUCTORY CONSTRUCTIONS

Summary

The paper analyses the representation of others' speech on the model of direct speech in the selected prose of Branko Čopić. In his works *The Marshmallow Colour Garden* and *Head in the Gorge, Feet on the Horse*, Branko Čopić often allows his characters to speak and thereby introduce themselves. The classical way of presenting others' speech also occurs by integrating it into the authorial introductory constructions. In these works those constructions do not only have the function of a model making the integration possible, but predominantly serve the author's characterisation of his heroes and their discourse. That can be clearly seen in the choice of verbal lexis in the centre of those constructions. Most frequently they include *verba dicendi* with a more complex semantics, which also tell us how the heroes speak, and consequently how they react to a situation at hand or to the discourse of the other participant in the dialogue. Those verbs belong in the field of expressive lexis. Visual perception verbs also occur in these constructions, indicating the types of heroes' gaze as they talk. That gaze also indicates their reaction, their relation to a person, to their discourse or to a situation. All these verbs, as well as verbs of some other classes not listed here, almost regularly serve Branko Čopić's purpose of modelling humour, humorous characters and atmosphere in which his characters move and talk.

Sreto Z. Tanasić